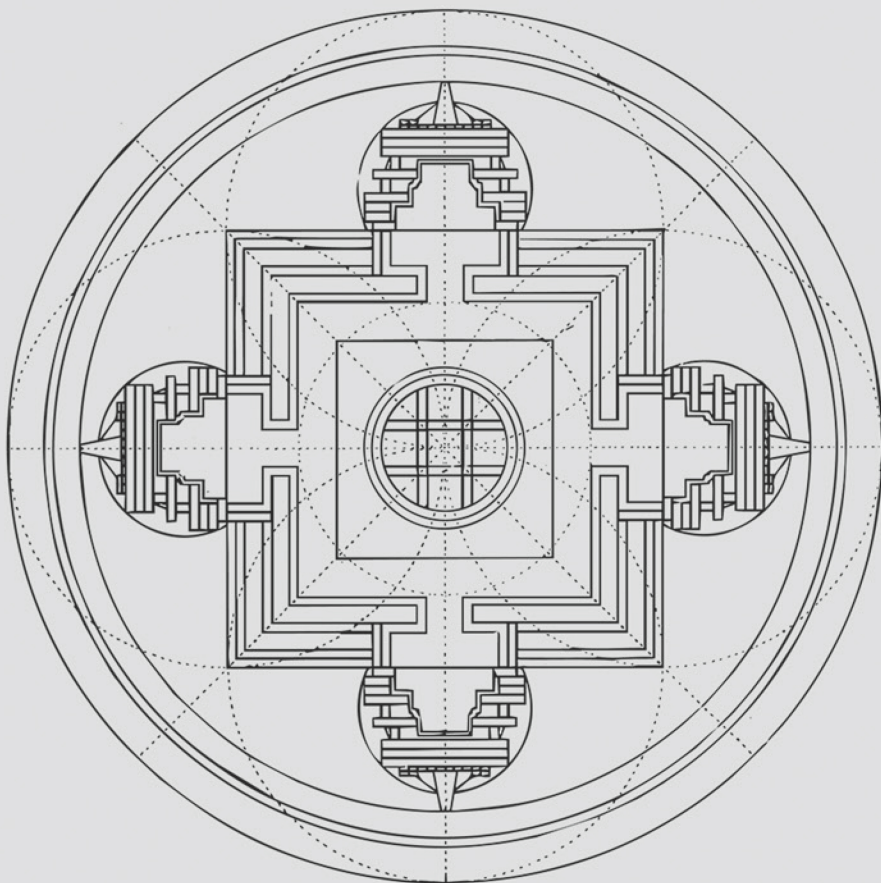

keréknyomok

2015/9. SZÁM ORIENTALISZTIKAI ÉS BUDDHOLÓGIAI FOLYÓIRAT

Tartalom

A szerkesztő megjegyzése	5	GIUSEPPE TUCCI A mandala, mint a reintegráció eszköze	91
VISSZAEMLEKEZÉSEK, TANULMÁNYOK, FORDÍTÁSOK		NARANCSIK GABRIELLA Jung mandalái és az Eranos köre	99
BETHLENFALVY GÉZA Horváth Z. Zoltán (1955–1996)	7	KELÉNYI BÉLA A Guhjaszamádzsa mandala méretarányai és megrajzolásának szakaszai	113
KICSI SÁNDOR ANDRÁS Horváth Zoliról	13	GELLE ZSÓKA Jolmó mandala	133
VÉGH JÓZSEF Horváth Z. Zoltán műveinek jegyzéke	16	KRITIKÁK, RECENZIÓK	
VÉGH JÓZSEF Hit és tudás: Képzletbeli beszélgetés Horváth Z. Zoltánnal	22	Agnieszka Helman-Ważny: The Archaeology of Tibetan Books	145
SZABÓ KRISZTINA – TÓTH ZSUSZANNA A megszabadulás ékköve – részlet 2.	36	Michael Henss: The Cultural Monuments of Tibet, I–II.	147
VÉGH JÓZSEF Nágárdzsuna Baráti levele	49	SUMMARIES IN ENGLISH	149
KELÉNYI BÉLA Az elmandalásított világ	78	E SZÁMUNK SZERZŐI	

KICSI SÁNDOR ANDRÁS

*Horváth Zoliról**

A pesti bölcsészkaron ismerkedtünk össze úgy 1979 körül: mindketten harmadévesek lehetünk, de ő két évvel idősebb nálam. Ő tibeti, én kínai szakos voltam. Az egyetemen később logikai kurzusokon és Gyulai Imre jegyzetboltjában is találkoztunk. Azt hiszem, mindkettőnknek fontos volt valakit találni, akivel az ember jól szót tud érteni Radics Béláról éppúgy, mint Roman Jakobsonról, a keleti filológiák ezoterikus kérdéseiről, a fennálló rendszerrel szembeni – és egyáltalán is létező –, logikailag és antropológiailag is megalapozott etikai tartásunkról. Az antikváriumok világában otthonosan mozogtunk – ki-ki a saját útjain. Sok antikvárius kedvencünk között kitüntetett volt a Váci utcából Simó Jenőné, másoknak – nálunk idősebbeknek – csak „Jutka”.

Hosszú-hosszú éjszakákat mulattunk és beszélgettünk át a korabeli Budapest leghetlenebb szórakozóhelyein. Sok-sok éjszakát ittunk és beszélgettünk át Zolival sokféle felállásban, például a számunkra részben barátként, részben néprajzi érdekességként érkező NDK-beli fiatalok társaságában. Zoli egyébként napközben és az éjszakában is kétfajta emberfeleséget tüntetett ki megkülönböztetett bizalmával: az orientalistát és iskolatársát, volt osztálytársát.

Közben kiváló indológussá és főleg tibetistává képezte magát – aligha tudott bárki a világon annyit a tibeti, s egyáltalán a buddhista filozófiáról, mint ő. Úgy harmincéves korától publikált: kevéske magyar és angol nyelven megjelent műve nagyon keveset közvetít valódi tudásából. Kiváló barátságban volt az általam alig ismert, szintén fiatalon elhunyt tibetistával, Szerb Jánossal. (Sok tekintetben – ráadásul a „szerb” meg a „horvát” – hasonló módon voltak szellemesek és modorosak. Alighanem mindketten olyan komolytalanok voltak, hogy nagyon modorosnak – meg tibetistának – kellett lenniük, hogy valahogy elfogadathassák magukat. Zoli állítólag a Szerb halálától kezdődve számolt saját halálával.) A szakmában mesterei voltak Uray Géza, Kara György – akinek a szemináriumára vagy tíz éven át járt –, és talán Bethlenfalvy Géza is, mentora volt még az osztrák Ernst Steinkellner, később kitüntetett pártfogója volt Tőkei Ferenc.

Ahol megjelent, intellektuális fölénye, hasonlíthatatlan humora révén percek alatt a társaság vezéregyénisége, más asztalok által is megcsodált alakja lett. A napi események kommentálásakor gyakran az alkalmazott nyelvész mutatkozott meg benne, ilyenkor is előszeretettel alkalmazta a strukturalista nyelvészetből megismert disztribúció (eloszlás) és a generatív nyelvészetből vett transzformáció (átalakítás) módszereit. Sok ezer – általában mindannyiunk által elfelejtett – viccet, poént vitt a sírba, sok ezer snóblipartit nyert meg és veszített el. Sokat sakkoztunk is: mindig a józanabbikunk nyert, pedig ő az Almássy térre is lejárt.

* Visszaemlékezés 1997-ből. Horváth Zoltán (Budapest, 1955. március 12. – Budapest, 1996. szeptember 14./15): tibetista. A Toldiban érettségizett (1973), az ELTE-BTK-n, tibeti-általános nyelvészet szakon végzett (1982). 1974-től 1983-ig az MTA Irodalomtudományi Intézetében könyvtáros (mivel Sőtér Istvánnal egy utcában sétáltatta a kutyáját), majd az MTA Orientalisztikai Munkaközösségének munkatársa volt. Elsősorban buddhista (indiai és tibeti) logikával foglalkozott. 1992-től tanított a szegedi József Attila Tudományos Egyetemen, a budapesti Buddhista Főiskolán és az Eötvös Loránd Tudományegyetemen.

A pesti éjjeli „Bermuda-háromszög” (Alföldi, Pilseni, Wernesgrüner...) és még sok más hely (nagy kedvence volt kezdetben a vízivárosi Vörös Sün) több száz szereplőjét ismertük meg.

Mindenesetre a nehezebben elérhető nyugatnémet zöldekhez meg más alternatívokhoz – tehát nemcsak az ekkor még végképp elérhetetlen Tibethez – romantikus elvágódást érzett. Monumentális könyvtárában megvolt például – mindenféle nyelvészet, filozófia, orientalisztika, irodalom társaságában – Ulrike Meinhof rádiójátékának kiadása is. Nyelvészként bejárta a korai (genfi, prágai) strukturalistáktól a generatív szemantikusokig vezető utat, legkedvesebb szerzői azonban az amerikai relativisták (Edward Sapir, Benjamin Lee Whorf) maradtak. Filozófusként a kötelező államideológiai alapállástól való távolság és egyre távolodás jellemezte erőteljesen, s az alapszerzőkön (például Ludwig Wittgenstein, Rudolf Carnap) kívül démonian vonzották a kortárs nyugati eszmeáramlatok zsákutcáinak mindentől elrugaszkodott képviselői is (Carlos Castaneda, Hans Peter Duerr, Paul Feyerabend). Autodidaktaként elég jó pszichiáterre (tulajdonképpen antipszichiáterre) képezte magát. (Ezzel egyben megvalósítottuk a korabeli viccbeli kétféle alternatívát: örültek háza és alkoholizmus.) Azokban az időkben elképesztő volt az a határozottsága, ahogy a minket – az éjszakában kóborló gyanús elemeket – igazoltatni készülő rendőröket, rendőri mivoltuk, nevük, valamilyen számuk stb. felől kezdte faggatni.

Talán nemcsak látszólag, Zoli sok tekintetben ügyesnek bizonyult, megtalálta számításait: egy valamit azért jövedelmező színekúra és sok alkalmi szellemi munka, gyönyörű család (Krisztina, Bence, Csongor), lakható lakások zsúfolt könyvespolcokkal (Hunyadi János utca, Szilágyi Dezső tér, Almássy tér, majd végül újra a Hunyadi János utca), pompás kutyák (Titán, Bozont – az előbbi farkaskutyára fiatalon, az utóbbi pulira később hasonlított), ösztöndíjak (Soros, Bécs, London, Mongólia, Kína, Tibet).

Hosszú évekkel előtte, még úgy 1984 körül, nyáridőben, fél éveken át hétvégéink a következő forgatókönyvet követték. Szombaton Zoli, Mohamed (a tibetológus Fehér Judit élettársa) és én felmentünk focizni a Bécsi Kapuhoz, egytől ötig–hatig labdarúgás, a tőlünk telhető (néha azért elég erős) tempóban. Utána le a Batthyány tér felé, s az odáig is ragyogó sportteljesítményt úgy hétfő reggelig (vagy délig) öblítettük le. Közben pedig megtárgyaltunk a napi politikától Feyerabendig és Chomskyig mindent, ami érdekes. Kitüntetetten hálás témánk volt – mindenféle példán illusztrálva – az, hogy mit ér a tudás, meg az, hogy az aktuális társadalomba való beilleszkedése érdekében az egyén milyen áldozatokat hozhat, illetve kell, hogy hozzon, s személyiségéből adódóan hol megy túl egy határon. Nemcsak a pszichiátriát illetően sokat foglalkoztunk a deviancia és az épség legkülönbözőbb megjelenési formáival.

Előtte is, közben is és később is hétvégéken sokat jelenthettem hiányzót: az alapok betonozásától a tetőfedésig sokféle, akkor jól fizető építkezésen vettem részt – ő sokféle más dolognak is köszönhetően kimaradt ezekből. (Talán joggal, valami keze hibájára hivatkozott – pedig egykor bokszolt –, ha felvetettük neki, hogy nem végez kellő mennyiségben testi munkát – ami pedig ekkor sokkal jobban fizetett, mint a szellemi.) Mindenesetre sokféle méltatlan és méltó szerzőt fordítottunk le, többféle nyelvből (főleg ő, neki a nagy Mírcea Eliade is kijutott – őt szinte átdolgozta), hogy valahogy megéljünk. Mindketten rengeteg lexikoncikket írtunk, s a megélhetésért elképesztő dolgokat el-

vállaltunk. Például az 1980-as évek végén mindketten – ki-ki a maga külön útjain – egészen misztikus számítógép-alkatrészeket importáltunk. Később Zoli szinekúrája mellett vagy három egyetemen is tanított. Sokat beszélünk arról, s én maig sem tudom a megfejtést, hogy Kelet-Európában a fizetéseket miért pont úgy állapítják meg, hogy abból az illető a rezsijét még bőséggel ki tudja fizetni, egyébként pedig ne tudjon megélni belőle. Megtárgyaltuk azt is, hogy pont éppen Magyarországon a szakmai közösségekben a munkatársak egymás iránti utálata, gonoszkodása a domináns attitűd, s ez például se Bécsben, se Erdélyben, se ezektől nyugatra vagy keletre nem szokás.

Szerettük a Városligetet, ahol gyerekeket sétáltattunk (ő még kutyát is, már Bozontot), s ahol néha délután egy-két sört és/vagy unicumot megittunk, de focizni a régi stílusban már nem mertünk, talán nem is tudtunk volna. Nemcsak elvben a kellenél többet adtunk fel határozott alapállásunkból, ő talán többet – talán mert ambiciózusabb és öregebb volt, talán mert okosabb is. Igazán bölcs persze ő sem volt, ezt mutatja például az a szociálpszichológiából általunk is jól ismert eset, hogy papíron, ilyen-olyan technikai okokból eszközölt válását többé-kevésbé valós válás követte. Tapasztalhattuk azt is, hogy a házasság – úgy egyáltalán – nem tökéletes intézmény, meg hogy a Szovjetunió nem volt nagyságrendekkel rosszabb az USA-nál.

A kortárs eszmeáramlatok közül – a zenétől, politikától távolodva – elsősorban a nyelvészet, a logika és az analitikus filozófia fejlődését követtük. Széles körű nyelvismertének köszönhetően nemcsak az angol, német és orosz nyelvű szakirodalmat ismerte, hanem még például a franciát is. Jómagam például az ő révén ismerkedtem meg nemcsak a generatív szemantikusok, hanem az őket is értőn kritizáló Claude Hagège munkásságával. Zoli számára legmegvezetősebbnek az anarchista ismeretelmélet bizonyult. Ennek hatása, nemcsak a tudomány kumulativitásának illúziójából, hanem egyáltalán a tudományos módszertanból való kiábrándulás nagyban akadályozta fő témájában, az indiai és főleg a tibeti logikusok fennmaradt műveinek az egyetemen megismert Ruzsa Imre- és Madarászné Zsigmond Anna-féle formális logika alapján való értelmezésében és rendszerezésében. Tehetsége kibontakoztatásában kárára volt, hogy szerzőként a közönséges írógépről vilanyírógépre fejlesztett, s nem váltott idejében számítógépre.

Végül pedig, lesöpörve saját asztalunkat – rájöttünk arra is – de valahol vagy tizenöt éve tudtuk, hogy a tibeti logika, a kínai verstan, de egyáltalán a filozófia és fonológia meg effélék nagyon érdekesek ugyan, érdemes foglalkozni velük, de még jobb lenne magunkra vigyáznunk, mert az alkohol, cigaretta, meg éjszaka fenn lenni – mindenre bő antropológiai magyarázatot is találtunk – nálunk adekvát válaszok, de veszélyesek. Zoli nem eléggé vigyázott, avagy hajszoló és fenyegető világunkban a neki rendelt túlélési stratégia vezetett korai halálához.